

Η λειτουργικότητα της ελληνικής οικογένειας παιδιού με ειδικές ανάγκες

Σάλμοντ Ελ., Π.Τ.Δ.Ε., Παν. Αθηνών

Περίληψη

Η οικογένεια είναι μια κοινωνικά αναγνωρισμένη και παραδοσιακά καθιερωμένη μορφή συμβίωσης των μελών της κοινωνίας. Σχηματίζει την αρχική βιολογική και κοινωνική κοινότητα, της οποίας βασικός σκοπός είναι η διατήρηση του ανθρώπινου είδους μέσω μιας αναπαραγωγής των μελών της κοινωνίας. Η οικογένεια διακρίνεται από κάθε άλλη κοινωνική ομάδα και λόγω της σημαντικότητας της επιρροής της στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού· επιρροή, η οποία διαμορφώνει τη δομή της προσωπικότητάς του. Ούτε η οικογένεια, ούτε η κοινωνία, αποτελούν σταθερές και αναλλοίωτες δομές. Η γέννηση ενός παιδιού αποτελεί ένα συναρπαστικό γεγονός για τους γονείς του και τις οικογένειές τους. Η γέννηση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες είναι ένα συνταρακτικό γεγονός που καθιστά τους γονείς διαφορετικούς από τους άλλους και κατατάσσει την ευρύτερη οικογένειά τους σε μια «άλλη» κατηγορία. Η οικογένεια ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες έχει να αντιμετωπίσει συνθήκες άγνωστες. Πέρα από τα προβλήματα ενοχής, τα συναισθηματικά προβλήματα των γονιών δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να υποτιμώνται ούτε σαν παράγοντας διαμόρφωσης των διαπροσωπικών σχέσεων των συζύγων και των σχέσεών τους με τις οικογένειές τους ούτε σαν παράγοντας προσδιορισμού της δυναμικής της οικογενειακής ομάδας γιατί η οικογένεια αντιμετωπίζει ένα πλήθος προβλημάτων καθοριστικών για την λειτουργία της. Η οικογένεια μπορεί να διατηρηθεί μόνο, όταν υπάρχει εσωτερική οργάνωση με δομές και εσωτερικές διεργασίες που επιτρέπουν τη συνεχή αφομοίωση των εξωτερικών επιδράσεων. Η ελληνική οικογένεια διατήρησε την ταυτότητά της επειδή οι παραδοσιακές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες ευνοούσαν και καλλιεργούσαν τη σταθερότητα και την ανθεκτικότητα της έστω και στις περιπτώσεις ύπαρξης ατόμων με ειδικές ανάγκες οι οποίες αντιμετωπίζονταν συλλογικά. Οι κοινοί σκοποί και οι στόχοι, οι ξεκάθαρες κοινές αξίες, η συμπληρωματικότητα των ρόλων, τα χαρακτηριστικά των σχέσεων μέσα σε μικρές κοινότητες σφυρηλατούσαν την ενότητα της οικογένειας, στέριωναν μια σταθερή και ταυτόχρονα ευέλικτη δομή που συμβάδιζε με τις λειτουργικές διεργασίες. Η παιδοκεντρικότητα της σύγχρονης οικογένειας συνδέεται με την τάση υπερπροστασίας του παιδιού, η οποία στην περίπτωση του παιδιού με ειδικές ανάγκες παρουσιάζεται αυξημένη. Δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος προβλημάτων γύρω από το παιδί με ειδικές ανάγκες, υπερπροστασίας και εξάρτησης από τους γονείς και την οικογένεια. Οι ειδικές ανάγκες δικαιολογούν την υπερπροστασία, αυτή ενισχύει την εξάρτηση του παιδιού, η

εξάρτηση παρεμποδίζει την ανάπτυξη των ειδικών ικανοτήτων του παιδιού και επομένως αυξάνει τις ειδικές του ανάγκες χωρίς να επιτρέπει την ανάπτυξη των ειδικών ικανοτήτων του.

Η οικογένεια είναι μια κοινωνικά αναγνωρισμένη και παραδοσιακά καθιερωμένη μορφή συμβίωσης των μελών της κοινωνίας. Σχηματίζει την αρχική βιολογική και κοινωνική κοινότητα, της οποίας βασικός σκοπός είναι η διατήρηση του ανθρώπινου είδους μέσω μιας αναπαραγωγής των μελών της κοινωνίας⁵⁹⁸. Ο Dieter Cloressens χαρακτηρίζει την οικογένεια ως «τόπο αναπαραγωγής της κοινωνίας», μέσα στην οποία επιτυγχάνεται η αναπλήρωση μιας ύπαρξης, η οποία κινδυνεύει μέσω της φυσικής αποχώρησης της μεγαλύτερης γενιάς.

Η οικογένεια διακρίνεται από κάθε άλλη κοινωνική ομάδα και λόγω της σημαντικότητας της επιρροής της στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού· επιρροή, η οποία διαμορφώνει τη δομή της προσωπικότητάς του. Οι θεσμοί της κοινωνίας, καθώς και οι δεσμοί των ομάδων στην κοινότητα ερμηνεύονται μέσα σε κάθε οικογένεια και μεταδίδονται στο παιδί με κάποια ιδιαίτερη μορφή. Σημαντικός παράγοντας κατά τον Γεώργια⁵⁹⁹, στη διαμόρφωση των αξιών και γενικότερα της προσωπικότητας του ατόμου είναι οι μορφές της οικογένειας : εκτεταμένη, πυρηνική, πολυγαμική.

Η μορφή της οικογένειας διαφοροποιείται μέσα σε διαφορετικές κοινωνίες. Η ιδιαίτερη εσωτερική δομή της και η ποιότητα των σχέσεων των μελών της, καθορίζεται από θρησκευτικές, πολιτισμικές και παραδοσιακές πεποιθήσεις, καθώς και από τις πολιτικο-οικονομικές συνθήκες της χώρας και την κυρίαρχη ιδεολογία⁶⁰⁰. Ούτε η οικογένεια, ούτε η κοινωνία, αποτελούν σταθερές και αναλλοίωτες δομές. Η ελληνική οικογένεια θα πρέπει να εξεταστεί σε σχέση με τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού τρόπου ζωής. Οι συνεχείς κρίσεις και οι ανακατατάξεις, το μεταναστευτικό κύμα, οι εργαζόμενοι στη ναυτιλία υπήρξαν σχεδόν μόνιμη κατάσταση. Η γεωγραφική θέση της χώρας, η διαμόρφωση του εδάφους, οι ιστορικοί - πολιτικοοικονομικοί παράγοντες και η πολύπλοκη σχέση ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες συμβάλλουν, ώστε η επιβίωση της οικογένειας να γίνεται κάτω από αντίξοες συνθήκες. Η ύπαρξη παιδιού με ειδικές ανάγκες μέσα στο ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον έρχεται να διαφοροποιήσει την κατάσταση και να κατατάξει την οικογένεια του παιδιού με ειδικές ανάγκες σε μια «άλλη» κατηγορία.

Η γέννηση ενός παιδιού αποτελεί ένα συναρπαστικό γεγονός για τους γονείς του και τις οικογένειές τους. Η γέννηση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες είναι ένα συνταρακτικό γεγονός που καθιστά όμως τους γονείς διαφορετικούς από όλους τους άλλους και κατατάσσει την ευρύτερη οικογένειά σε μια «άλλη» κατηγορία. Η οικογένεια ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες έχει να αντιμετωπίσει συνθήκες άγνωστες. Πέρα από τα προβλήματα ενοχής, τα συναισθηματικά προβλήματα των γονιών δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να υποτιμώνται ούτε σαν παράγοντας διαμόρφωσης των διαπροσωπικών σχέσεων των συζύγων και των σχέσεών τους με τις οικογένειές τους, ούτε σαν παράγοντας προσδιορισμού της δυναμικής της οικογενειακής ομάδας, γιατί η οικογένεια αντιμετωπίζει ένα πλήθος προβλημάτων καθοριστικών για την λειτουργία της.

Η οικογένεια μπορεί να διατηρηθεί μόνο, όταν υπάρχει εσωτερική οργάνωση με δομές και εσωτερικές διεργασίες που επιτρέπουν τη συνεχή αφομοίωση των εξωτερικών επιδράσεων. Η ελληνική οικογένεια διατήρησε την ταυτότητά της επειδή οι παραδοσιακές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες ευνοούσαν και καλλιεργούσαν τη σταθερότητα και την ανθεκτικότητα της έστω και στις περιπτώσεις ύπαρξης ατόμων με ειδικές ανάγκες οι οποίες «αντιμετωπίζονταν» συλλογικά. Οι κοινοί σκοποί και οι στόχοι, οι ξεκάθαρες κοινές αξίες, η συμπληρωματικότητα των ρόλων, τα χαρακτηριστικά των σχέσεων μέσα σε μικρές κοινότητες σφυρηλατούσαν την ενότητα της οικογένειας, στέριωναν μια σταθερή και ταυτόχρονα ευέλικτη δομή που συμβάδιζε με τις λειτουργικές διεργασίες⁶⁰¹.

⁵⁹⁸ Τσαρδάκης, Δ. (1984). *Διαδικασίες κοινωνικοποίησης*. Σκαρβαίος, Αθήνα.

⁵⁹⁹ Γεώργιας, Δ. (1995). *Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα.

⁶⁰⁰ Τσαρδάκης, Δ. ο.π.

⁶⁰¹ Κατάκη, Χ. (1998) *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Οι πιθανότητες να γεννηθεί ένα παιδί με κάποιο πρόβλημα είναι πολλές και συχνά συνδέονται, σε αρκετά μεγάλο βαθμό, με αίτια που αν δεν μπορούν να αποφευχθούν μπορούν να εντοπισθούν εγκαίρως με τη βοήθεια της επιστήμης. Αυτό σημαίνει ότι οι γονείς, σήμερα, φέρουν την ευθύνη γέννησης ενός παιδιού με κάποιο πρόβλημα πολύ περισσότερο από ότι τα προηγούμενα χρόνια, όταν τα προβλήματα αποδίδονταν είτε σε κληρονομικούς λόγους, είτε στο «θέλημα του Θεού». Η ιατρική επιτρέπει τον εντοπισμό κάποιου προβλήματος πριν ακόμα γεννηθεί το παιδί και εναπόκειται στους γονείς η απόφαση διακοπής ή μη της κύησης ανάλογα με την ηθική τους, το αίσθημα γονικότητας και το πώς βιώνουν την ιδέα της εισαγωγής τους στον «κύκλο των γονέων».

Ο ακριβής υπολογισμός των ατόμων με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες εξαρτάται, κυρίως, από τον σαφή ορισμό των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν. Η ύπαρξη πληθώρας σχετικών ορισμών αφήνει περιθώρια για σφάλματα και διαφορές σχετικά με την έκταση του προβλήματος. Στη Μεγάλη Βρετανία, ο τελευταίος νόμος για την Ειδική Αγωγή που προέκυψε μετά τη δημοσίευση της έκθεσης Warnock (1981), όπως σημειώνει η Πολυχρονοπούλου⁶⁰², δέχεται ότι τα παιδιά με ειδικές ανάγκες αντιπροσωπεύουν το 20% του μαθητικού πληθυσμού και από αυτά, το 18% εκπαιδεύεται σε συνηθισμένα σχολεία, ενώ μόνο το 2% σε ειδικά. Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, μετά από επιδημιολογικές μελέτες των Kirk and Gallagher (1986) προέκυψε ότι 10 με 12 μαθητές στους 100 έχουν διαγνωστεί ως παιδιά με ειδικές ανάγκες. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι ηλικίας 16 - 17 ετών, πράγμα που σημαίνει ότι δεν περιλαμβάνονται τα παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας και οι ενήλικοι. Οι έρευνες που αφορούν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι περιορισμένες, γιατί σε αυτή την ηλικία ο ορισμός ενός παιδιού ως «ειδικού» είναι δύσκολος. Οι επιστήμονες που ασχολούνται με τη μελέτη των νεογνών συμφωνούν ότι το 2-3% παρουσιάζει «ανωμαλίες», ενώ το ποσοστό αυτό φαίνεται να διπλασιάζεται προς το τέλος του πρώτου χρόνου της ζωής τους. Οι μαιευτήρες εξάλλου υπολογίζουν ότι οι εγκυμοσύνες «υψηλού κινδύνου», εκείνες δηλαδή οι οποίες πιθανόν να καταλήξουν σε αποβολή ή πρόωρο τοκετό ή σε γέννηση παιδιού με «ανωμαλίες» ανέρχονται σε ποσοστό 10 - 20%. Παρά το γεγονός ότι ποτέ πριν δεν είχαμε τόσες γνώσεις και τόσα μέσα για να επισημάνουμε τον κίνδυνο γέννησης ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες πριν ακόμα από τη σύλληψή του, να αποφύγουμε μια ανεπανόρθωτη βλάβη στο έμβρυο ή να διαγνώσουμε προβλήματα υγείας και να σταματήσουμε την κύησή του, εξακολουθούν να γεννιούνται παιδιά με ειδικές ανάγκες.

Η ελληνική ευρεία οικογένεια χαρακτηρίζεται από την ιδιαιτερότητα των αντιλήψεων και τις στενές ανθρώπινες σχέσεις. Η κεντρική σημασία που αποδίδεται από τον παραδοσιακό άνθρωπο στην οικογένεια και στη διατήρηση της ενότητας ερμηνεύεται εύκολα αν σκεφτεί κανείς ότι το άτομο ικανοποιεί όλες τις ανάγκες του μέσα από την ένταξη σε μια σταθερή και αναλλοίωτη ομάδα. Με την ίδια λογική η οικογένεια, ως σύνολο, αντιμετωπίζει την ύπαρξη της ιδιαιτερότητας της αναφορικά με την ύπαρξη του ατόμου με ειδικές ανάγκες.

Στην παραδοσιακή οικογένεια, η αρμονία των σχέσεων ήταν δεδομένη και δεν έμπαινε σε κανενός είδους αμφισβήτηση. Σήμερα δεν αποτελεί προϋπόθεση, αλλά αποτέλεσμα μιας λειτουργικής σχέσης. Στο πλαίσιο της **παραδοσιακής οικογένειας** όταν το άτομο στην καθημερινή του ζωή, εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις του δικαιωνόταν από τα άλλα μέλη της και ενίσχυε την αυτοεκτίμησή του. Στο παραδοσιακό πλαίσιο οι υποχρεώσεις προς τους άλλους ήταν συνυφασμένες με την ικανοποίηση των προσωπικών αναγκών. «Ο κοινός σκοπός, η έλλειψη εναλλακτικών λύσεων και η αλληλεξάρτηση, που χαρακτήριζε την παραδοσιακή οικογένεια, έδιναν εντελώς διαφορετική χροιά στην έννοια των υποχρεώσεων»⁶⁰³. Οι προτροπές, οι συμβουλές και η καθοδήγηση γίνονταν αποδεκτές, χωρίς να προκαλούν αρνητική φόρτιση εφόσον το «καλό» ήταν «καλό» για όλους. Η θυσία των ατομικών επιθυμιών απέβλεπε στην ικανοποίηση των αναγκών της οικογένειας, άρα και του ίδιου του ατόμου.

Στην πυρηνική οικογένεια, ένα μέλος της, το παιδί, αποκτά κυρίαρχο ρόλο. Όταν το παιδί αυτό τύχει να παρουσιάσει ειδικές ανάγκες και πάλι διατηρεί τον κυρίαρχο ρόλο. Στην ύπαρξή του παιδιού στηρίζεται ο γάμος και η δημιουργία της οικογένειας. Σε περίπτωση που

⁶⁰² Πολυχρονοπούλου, Στ. (2003) *Παιδιά και Έφηβοι με Ειδικές Ανάγκες και Δυνατότητες*, Αθήνα.

⁶⁰³ Κατάκη, Χ. ο.π.

το παιδί παρουσιάζει ειδικές ανάγκες συχνά εμφανίζονται προβλήματα αναφορικά με τους ενδο-οικογενειακούς δεσμούς. Οι επιδιώξεις, οι φιλοδοξίες των συζύγων, εναποτίθενται στο παιδί, κάτι που δεν μπορεί να γίνει για το παιδί με ειδικές ανάγκες. Η μη ύπαρξη παιδιού δύσκολα θα έδινε λόγο για συμβίωση των γονέων. Αυτή η παιδοκεντρική αντίληψη του γάμου και της οικογένειας βοήθησε στη διατήρηση του θεσμού της σε μια περίοδο που οι νέες συνθήκες την απειλούσαν με διάλυση και συχνά ενισχύθηκε από την ύπαρξη παιδιού με ειδικές ανάγκες. Οι κοινός σκοπός της προσφοράς, εκ μέρους των γονέων των μέσων για την πρόοδο του παιδιού, στήριξε την σημερινή οικογένεια ακόμη και στις περιπτώσεις που το παιδί, πέρα από κάθε προσδοκία, είχε να αντιμετωπίσει ειδικές ανάγκες. Το οικονομικό κόστος αντιμετώπισης ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες είναι πολύ μεγάλο και μεταφράζεται όχι μόνο σε αυξημένα έξοδα, αλλά και μειωμένα έσοδα εφόσον είναι δύσκολη έως αδύνατη η επαγγελματική απασχόληση και των δύο γονέων, χωρίς την στήριξη της ευρύτερης οικογένειας. Η ύπαρξη παιδιού με ειδικές ανάγκες μέσα στην οικογένεια δεν είναι εύκολη υπόθεση και κλιμακώνει τα προβλήματα. Η γέννηση και η παρουσία ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες δεν αποτελεί αναμενόμενο παράγοντα διαμόρφωσης της δομής και της λειτουργίας της σύγχρονης οικογένειας.

Στον αστικό χώρο ο τρόπος παραγωγής των αγαθών απαιτεί την ένταξη των μελών της οικογένειας σε διάφορες κοινωνικές ομάδες με διαφορετικούς στόχους και επιδιώξεις. Η σύνδεση των μελών αυτών των ομάδων μπορεί να είναι από χαλαρή και ανύπαρκτη μέχρι ανταγωνιστική. Η επένδυση των γονιών στα παιδιά έχει σχέση με τις ψυχολογικές τους ανάγκες και προσδοκίες. «Όταν οι σχέσεις μας στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο είναι σε μεγάλο βαθμό ανταγωνιστικές, η ικανοποίηση της ανάγκης για ανθρώπινες σχέσεις που βασίζονται σε εμπιστοσύνη και συνεργασία είναι επόμενο να αναζητείται στο οικογενειακό περιβάλλον. Όλες οι βασικές μας ανθρώπινες ανάγκες πρέπει να ικανοποιηθούν μέσα στην πυρηνική οικογένεια»⁶⁰⁴. Ο αστικός τρόπος ζωής επέφερε διάρρηξη στις σχέσεις των μελών της οικογένειας. Ο πατέρας εργάζεται σε ένα χώρο αποκομμένο από την οικογένεια, απρόσωπο, που μάλλον δύσκολα του δίνει την αίσθηση προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο. Η γυναίκα - μητέρα, όταν δεν εργάζεται εκτός σπιτιού, διψάει για ανθρώπινη παρουσία, παραπονιέται ότι ο σύζυγος λείπει πολλές ώρες από το σπίτι, ότι τα παιδιά δεν μοιράζονται μαζί της τις εμπειρίες τους, με αποτέλεσμα να νιώθει πίκρα ή θυμό και να έχει την αίσθηση της απομόνωσης. Το παιδί το οποίο δεν αντιμετωπίζει ειδικές ανάγκες σταδιακά αποκόπτεται από την οικογένεια ικανοποιώντας τις ανάγκες του με την ένταξή του σε άλλες κοινωνικές ομάδες ενώ το παιδί με ειδικές ανάγκες δυσχεραίνει σημαντικά την κατάσταση. Ειδικοί επιστήμονες συμφωνούν ότι η οικογένεια επιδρά θετικά ή αρνητικά στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη του παιδιού, στη βούληση στο συναίσθημα και στο χαρακτήρα του. Η οικογένεια παιδιού με ειδικές ανάγκες αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα τα οποία περιπλέκονται και εξ αιτίας των αρνητικών στάσεων της κοινωνίας και άλλων δυναμικών παραγόντων όπως η προσωπικότητα των γονέων, η σχέση των γονέων, οι φιλοδοξίες τους, η κοινωνική τους θέση και πλήθος άλλων. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία⁶⁰⁵ η στάση των γονέων απέναντι στο παιδί με ειδικές ανάγκες αποκαλύπτει τις εξής συμπεριφορές: ανοιχτή απόρριψη, υποσυνείδητη απόρριψη, υπερπροστατευτική ή ασταθή συμπεριφορά.

Η πυρηνική οικογένεια, σύμφωνα με τον Levi-Strauss είναι μια σύνθεση κεντρομόλων και φυγόκεντρων δυνάμεων, οι οποίες με τη μορφή ιδανικών συμπεριφορών του ατόμου, ιδανικής μορφής της οικογένειας και οικονομικών παραγόντων, αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και ορίζουν το μέγεθος και τη μορφή της οικογένειας. Σύμφωνα με τον Adams, η πυρηνική οικογένεια είναι μια σύνθεση από τρία είδη δυαδικών σχέσεων: της συζυγικής σχέσης, της πατρικής και της μητρικής. Η υπερπροστατευτικότητα η οποία χαρακτηρίζει τη στάση πολλών γονέων προς το παιδί με ειδικές ανάγκες παρατηρείται σε όλη την περίοδο της ανάπτυξης μέχρι και την ενηλικίωση. Πολλές φορές μπορεί να οδηγήσει σε απόσυρση, σε αγχολυτικές καταστάσεις, σε επιθετικότητα ή σε άλλα προβλήματα συμπεριφοράς μέχρι τη μη αποδοχή του προβλήματος από το ίδιο το άτομο με ειδικές ανάγκες.

⁶⁰⁴ Κατάκη, Χ. ο.π. σελ. 75.

⁶⁰⁵ Πολυχρονοπούλου, Στ. ο.π., σελ. 20.

Στη χώρα μας συντελέστηκαν σημαντικές αλλαγές, οι οποίες μας οδήγησαν μέσα σε λίγες δεκαετίες από τον παραδοσιακό τρόπο ζωής στα πρόθυρα της μεταβιομηχανικής εποχής. Μεταβολές που σε άλλες χώρες διήρκεσαν 150 χρόνια, στη δική μας κοινωνία συμπύχθηκαν σε μικρό σχετικά χρονικό διάστημα. Η σύγκριση του παραδοσιακού τρόπου ζωής με τις σημερινές συνθήκες βοηθάει να κατανοήσουμε, γιατί σήμερα κάθε μέλος της οικογένειας, όταν αναλαμβάνει υποχρεώσεις και ευθύνες έναντι της οικογένειας νιώθει ότι «θυσιάζεται». Κάτω από τις σημερινές συνθήκες η έλλειψη ή η αμφισβήτηση του κοινού τελικού στόχου δημιουργεί δικαιολογημένα την αίσθηση της καταπίεσης και του συμβιβασμού. Ο συμβιβασμός δεν μπορεί παρά να δημιουργεί την αίσθηση της αδικίας.

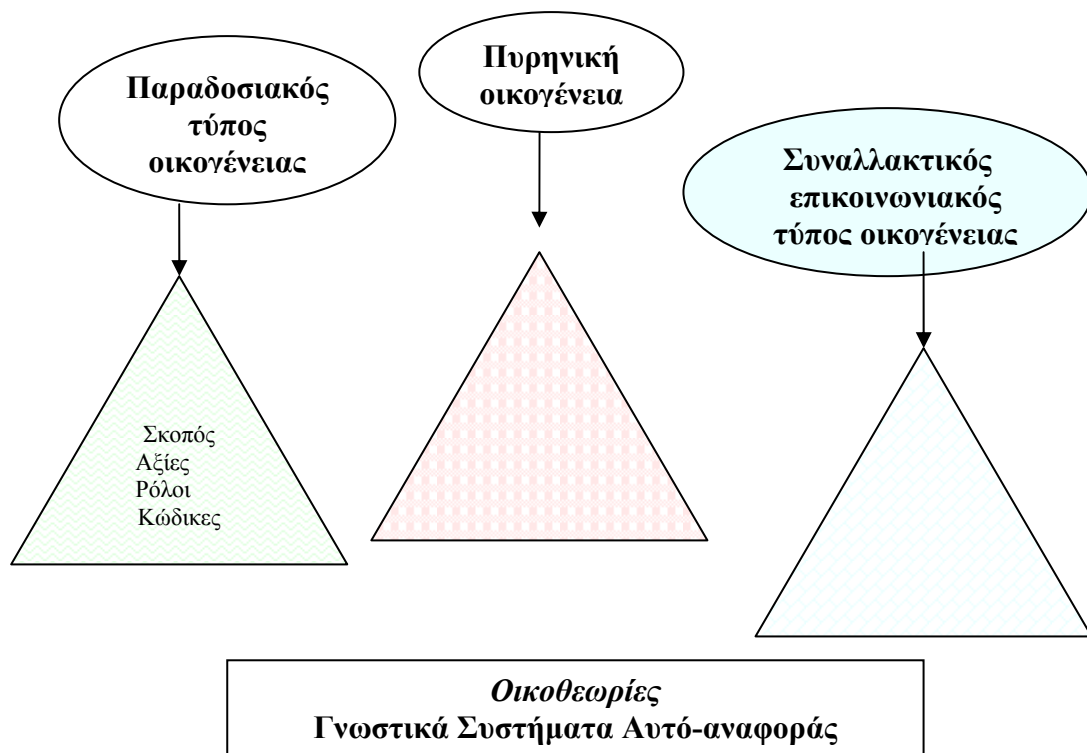
Η εξέλιξη της κοινωνίας από αγροτική σε βιομηχανική και στη συνέχεια σε μεταβιομηχανική - πληροφορική και οι μορφές της οικογένειας οδηγούν στις **οικοθεωρίες της οικογένειας**, όπως τις παρουσιάζει η *Κατάκη*⁶⁰⁶. Στη **σύγχρονη οικογένεια** τα στοιχεία από τις διαφορετικές οικοθεωρίες αλληλεπιδρούν δημιουργώντας αντιφάσεις, συγκρούσεις, σύγχυση. Τα προβλήματα που δημιουργούνται στην οικογένεια είναι αποτέλεσμα έλλειψης μιας οργανωμένης και λειτουργικής οικοθεωρίας, η οποία δρα ως βιωμένο γνωστικό σύστημα εσωτερικού προγραμματισμού, αυτό που ονομάζεται **Γνωστικό Σύστημα Αυτό - Αναφοράς**. Οι συνεχείς, βαθιές και ταχύρρυθμες αλλαγές δημιουργούν ένα μωσαϊκό εικόνων, αντιλήψεων, σκοπών, αξιών, ρόλων και τρόπων συμπεριφοράς. Το παλιό με το νέο αλληλεπιδρούν και διαφοροποιούνται συνεχώς ενώ η ύπαρξη ατόμου με ειδικές ανάγκες μέσα στην οικογένεια περιπλέκει την κατάσταση.

Η χρησιμότητα του μοντέλου έγκειται στη δυνατότητα κατανόησης τέτοιων φαινομένων, πράγμα που αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε μια εποχή σαν τη σημερινή που χαρακτηρίζεται από αδιάκοπες και έντονες αλλαγές. Το Γνωστικό Σύστημα Αυτό-Αναφοράς της οικογένειας αφορά το σύνολο των επιμέρους γνωστικών κατηγοριών, σκοπών, αξιών, ρόλων, συμπεριφορών επειδή βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης. Αυτή η ιεραρχημένη σχέση των γνωστικών κατηγοριών δεν σταματά στα όρια του συγκεκριμένου υπαρκτού οργανισμού, αλλά αντιστοιχεί στην ιεραρχημένη σχέση που έχουν τα υπαρκτά συστήματα στα οποία αναφέρονται: οικογένεια, πολιτιστική ομάδα, κοινωνία.

Το Γνωστικό Σύστημα Αυτό-Αναφοράς του ατόμου αποτελεί μέρος του Γνωστικού Συστήματος Αυτό-Αναφοράς της οικογένειας (**Σχήμα 1**).

Εξελισσόμενοι τύποι οικογένειας

⁶⁰⁶ Κατάκη Χ. ο.π.

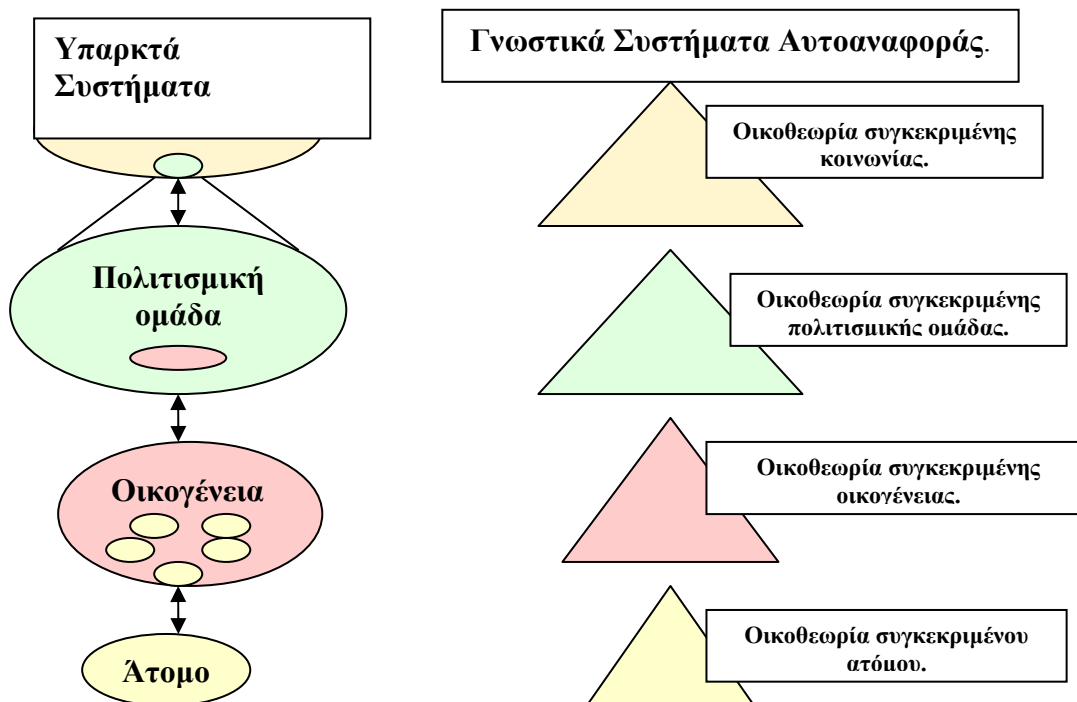

Σχήμα 1

Γνωστικό Σύστημα Αυτό-αναφοράς.

Η καθεμιά από αυτές τις οικοθεωρίες αποτελεί μια ιεραρχία δυναμικών γνωστικο-συγκινησιακών δομών, η οποία παρουσιάζει το άτομο ή την ομάδα ατόμων, που ανήκουν στη συγκεκριμένη οικογένεια, να αντιλαμβάνονται διάφορες απόψεις της οικογενειακής ζωής. Εξαιτίας της διαρκούς και γενικευμένης κοινωνικής αλλαγής, η οποία απαιτεί κρίσιμες αναθεωρήσεις και επανεκτιμήσεις των συναφών εσωτερικών αναπαραστάσεων, η οικογένεια δεν έχει μια λειτουργική οικοθεωρία με εσωτερική συνέπεια και συνοχή, η οποία θα χρησιμεύει ως ένα οργανωμένο εννοιολογικό σύστημα εσωτερικού προγραμματισμού. Τα μέλη της οικογένειας προσπαθούν να συντονίσουν τις πράξεις τους επιδιώκοντας βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους, οι οποίοι δεν απορρέουν από σαφείς και κοινά αποδεκτούς στόχους. Η κατάσταση εμφανίζεται πιο σύνθετη όταν στους κόλπους της οικογένειας υπάρχει άτομο με ειδικές ανάγκες.

Σύμφωνα με τις βασικές αρχές της Γενικής Θεωρίας Συστημάτων, μια οικοθεωρία μπορεί να θεωρηθεί ως μια γνωστική ιεραρχία. Διάφορες μεταβλητές που ανήκουν σε ένα συγκεκριμένο επίπεδο γνωστικής ιεραρχίας αποτελούν μια γνωστική κατηγορία. Κάθε γνωστική κατηγορία αποτελεί μέρος της μετα-κατηγορίας του αμέσως ανώτερου επιπέδου. Οι γνωστικές κατηγορίες που βρίσκονται σε ανώτερο ιεραρχικό επίπεδο έχουν μεγαλύτερη προβλεπτική αξία. (Σχήμα 2).

Σχήμα 2

Ταξινόμηση οικοθεωριών.

Στην περίπτωση της οικογένειας, το γνωστικό σύστημα Αυτό-Αναφοράς το οποίο σχετίζεται με την ταυτότητα, τη δομή και τους ρόλους μέσα στην οικογένεια είναι αυτό που ονομάζεται οικοθεωρία. Κάθε οικοθεωρία διαφέρει ανάλογα με τη στάση – θέση της οικογένειας απέναντι στην ύπαρξη ατόμου με ειδικές ανάγκες. Στην πραγματικότητα η στάση - θέση της οικογένειας και της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες τείνει προς μια θετική κατεύθυνση παρόλο που εξακολουθούν να υπάρχουν, σε σημαντικό βαθμό, αρνητικές επιδράσεις και απόρριψη του ατόμου με ειδικές ανάγκες από τους «υγιείς».

Η έντονη παιδοκεντρικότητα της σύγχρονης οικογένειας, καθώς και η βίωση εκ μέρους του ζευγαριού της επιθυμίας απόκτησης παιδιού κάνει εντονότερα τα προβλήματα που απορρέουν από τη γέννηση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες και αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα κατανόησης της άρνησης των γονέων αποδοχής του παιδιού αυτού. Η παιδοκεντρικότητα της σύγχρονης οικογένειας συνδέεται με την τάση υπερπροστασίας του παιδιού, η οποία στην περίπτωση του παιδιού με ειδικές ανάγκες παρουσιάζεται αυξημένη. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος προβλημάτων του παιδιού με ειδικές ανάγκες, υπερπροστασίας και εξάρτησης από τους γονείς και την οικογένεια, καθώς οι ειδικές ανάγκες δικαιολογούν την υπερπροστασία, αυτή ενισχύει την εξάρτηση του παιδιού, η εξάρτηση παρεμποδίζει την ανάπτυξη των ειδικών ικανοτήτων του παιδιού και επομένως «αυξάνει» τις ειδικές του ανάγκες χωρίς να επιτρέπει την ανάπτυξη των ειδικών ικανοτήτων του.

Βιβλιογραφία

- Γεώργας, Δ. (1995) *Κοινωνική Ψυχολογία*, Αθήνα.
- Γκαρή, Α. (1998-1999) Φάκελος του μαθήματος: *Κοινωνική - Ψυχολογική Ανάλυση της Οικογένειας*, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φ.Π.Ψ., Αθήνα.
- Δραγώνα, Θ. Ναζίρη, Δ. (1995) *Οδεύοντας προς την πατρότητα: Εξιχνίαση μιας παραγνωρισμένης πορείας*, Ίδρυμα Ερευνών για το Παιδί, Εξάντας, Αθήνα.

- Ελληνική Εταιρεία Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, (1990) *Γονική εξουσία ή μέριμνα*; Νομικό Βήμα, 28 (τ. 2 - 3).
- Κατάκη, Χ. (1998) *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Λόρεφσον - Κάνιτζ, Α. *Πατέρας: Ο νέος ρόλος του άνδρα στις οικογένειες*, Νότος, Αθήνα.
- Μάνος, Κ. (1991) *Ψυχοπαιδαγωγική Συμβουλευτική τόμος I & II*, Αθήνα.
- Μουσούρου, Λ. (1993) *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*, Gutenberg, Αθήνα.
- Ράπτης, Π. (1997) *Θεμελιώδεις ψυχοπαιδαγωγικές μαθησιακές προϋποθέσεις στο αγωγικό πεδίο της οικογένειας*, Ανοιχτό Σχολείο, τεύχ. 65, Αθήνα.
- Τσαρδάκης, Δ. (1984) *Διαδικασίες κοινωνικοποίησης*, Σκαρβαβίος, Αθήνα.
- Χαντουμάδη, Α. (1998) *Παιδιά και γονείς*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Dimen, F. *Regional l'arlation in Modern Greece and Cyprus: Toward a Perpective on the Ethnography of Greece*, Annals of the New York Academy of Science, p. 268.
- Medick, H. (1976) *The Proto Industrial Family Economy: The Structural Function of Household and family during the Transition from Peasant Society to Industrial Capitalism*, Social History, vol. 3.
- Medick, H. (1987) *Missionaries in the Row Boaf? Ethnological Ways of Knowing as a Challenge to Social History*, Comparative Studies in Society and History, vol. 29.
- Wall R., Robin J., Laslett P. (1983) *Family Forms in History Europe*, CUP.